

Ulus'un Eski Sinemaları

Ülkemizde Cumhuriyet öncesini anlatan kaynaklar, Ankara'yı küçük bir bozkır kasabası olarak tanımlarlar. Cumhuriyetin öyküsü, başkent ilan edilen bu küçük kasabanın yoktan var edilme öyküsü ile birlikte gelişir. 1923 yılında kurulan yeni rejimin başarısı, bir yerde Ankara'nın var edilmesi ile özdeşleşir. İşte böylesi bir ortamda bütün diğer kimliklerinin yanı sıra kültürel kimliği ile de bir başkent oluşmaya başlar. Kütüphaneler kurulmaya çalışılır, konserler organize edilmeye, tiyatro toplulukları oyunlar sergilemeye başlar.

Henüz kapitalizmin tüm insan ilişkilerini kendi çerçevesi içine hapsetmediği bu yıllarda, sade ve mütevazı bir yaşam süren Ankara halkının sosyalleştiği mekanlar yok denebilecek kadar azdır. Cumhuriyet eliti, Ankara Palas'ta düzenlenen baloları kaçırmazken, orta gelirli memur ve esnaf aileleri, çay bahçelerini ve sinemaları tercih eder. Görsel iletişim araçlarının baş döndürücü boyutlara ulaşmadığı bu yıllarda sinema, en önemli sosyal aktivitelerden biri haline gelir. Ankara'nın ilk sinemaları bu dönemde şehir merkezi konumunda olan Ulus semtinde açılmaya başlar. Ulus, şehir merkezi olma özelliğini 1950'li yıllara kadar korur. Bu tarihten sonra şehir merkezi Yenışehir (Kızılay) semtine doğru kaymaya başladığında, sinemalar da yeni merkezi izlemekte gecikmezler. Ulus'ta açılan sinemalar, parlak yıllarını 1920-1950 yılları arasında yaşarlar. Bu makalenin konusunu bu dönemde Ulus'ta açılan Ankara'nın ilk sinemaları oluşturmaktadır.

Milli Sinema 1920-1929

Ülkemizde 1900'lü yılların başlarında Fransa'daki Halk Bahçeleri'nden esinlenilerek "Millet Bahçeleri" oluşturulmaya başlandı. Bu bahçeler toplumun sosyalleşme mekanları olarak planlanmakla birlikte toplumun denetlenmesi gibi bir amaca daha hizmet ediyordu.

Millet bahçelerinden biri de 1920 yılının ilk aylarında Ankara'da açılmıştı. Ankaralıların önemli serinleme ve soluk alma mekanlarının başında geldiği görülen bahçenin karşılama ve uğurlama yeri gibi özel bir işlevi de bulunuyordu. Bahçenin bir tarafı eski adıyla Bankalar Caddesi (Atatürk Bulvarı), diğer tarafı ise İstasyon Caddesi'ne (Cumhuriyet Caddesi) bakıyordu. Bugün 1. Meclis binası olarak adlandırdığımız TBMM binası ve Sayıştay binalarının tam karşısında yer alan bahçe, Bankalar Caddesi'nden Ankara Palas'a kadar olan alanı kaplıyordu.

O dönemde ülkemizde açılan millet bahçeleri içinde Osmanlı kulübü, kütüphane ve tiyatro gibi yapıların da bulunmasına özen gösterildiği görülmektedir. Akasya ağaçları ile donatılmış olan Ankara'daki bahçede oturma bankları, mermerden yapılmış küçük havuz ve ahşap ağırlıklı olarak inşa edilmiş bir de tiyatro binası yer alıyordu. Bu binanın 3 kez yangın geçirdiği ve onarılarak yeniden açıldığı bilinmektedir. Millet Bahçesi'nde çoğunlukla çocuklara yönelik oyunların sahneye koyulduğu tiyatro

binasında, Ankara'nın sessiz filmler gösteren ilk sineması 1920 yılında açıldı. 1924 yılında belediyenin kurulması sonrası Millet Bahçesi genellikle "**Belediye Bahçesi**" şeklinde anılmaya başladı. Bu dönemde bahçenin içinde yer alan Milli Sinema'nın da halk arasında "**Belediye Sineması**" olarak adlandırıldığı söylenmektedir.

Milli Sinema, Ankara'da bildiğimiz anlamda kurulan ilk sinemadır. Bahçenin Ankara Palas tarafındaki köşesinde kurulmuş olan sinemanın aynı bahçenin diğer köşesinde "**Fresko Bar**" adı altında bar işleten Fresko Efendi ve Kemal Bey tarafından açıldığı bilinmektedir. Halil Makaracı çocukluk anılarında bu sinemayı İstanbul'dan gelen ve Hacıbayram'daki evlerinde kiracı olarak oturan Mümtaz Hanımefendi ile kızı Eşref Hanım'ın çalıştırdığını yazmaktadır.

Sessiz filmlerin oynatıldığı kare biçimli olan sinemanın iki katlı ahşap bir bina olduğu, alt katının arka tarafında localarının bulunduğu, üst katının (balkonunun) ise hanımlara mahsus olduğu bilinmektedir. Sinemanın ahşap olan tavanı Türk tipi işlemlerle süslüydü. Milli Sinema 1929 yılında yanarak yok oldu ve bir daha açılmadı. Millet Bahçesi ise 1926 yılına kadar ilk yapıldığı biçimiyle varlığını sürdürdü. 1926 yılında bahçe kısmen kapatıldı. 1932 yılında bahçenin Bankalar Caddesi tarafına bakan yüzüne **Muhasebe-i Hususiye (Özel İdare) Çarşısı** yapıldı ve dükkanlar açıldı. Dükkanların arkasında kalan bölüm 1959 yılına kadar "**Şehir Bahçesi**" adıyla kullanılmaya devam etti. Sonrasında bahçe tamamen ortadan kalktı. Bugün bahçenin yerinde 100. Yıl Çarşısı bulunmaktadır.

Kulüp Sineması 1927-1937

Ulus Meydanı ilk önceleri "Taşhan", sonrasında "Hakimiyeti Milliye" meydanı olarak adlandırılmıştı. Ulus Meydanı'na yakın bir konumda açılmış olan Kulüp Sineması, Çankırı Caddesi üzerinde şimdiki Rüzgarlı Sokak'ın meydana yakın olan köşesinde yer alıyordu. Konum olarak İş Bankası binasının karşısındaydı. Hemen yanında Halk Partisi merkezi, arkasında ise Ankara'nın ilk siyasi gazetesi olan Hakimiyeti Milliye gazetesinin basıldığı matbaa vardı. Bu gazetenin adı sonradan Ulus Gazetesi oldu. Kulüp Sineması'nın bulunduğu arsa Hacı Bekir ve Veli Usta'ya aitti. 1920-23 yılları arasında TBMM'de Bursa'yı temsilen bulunan, sonradan İstiklal Mahkemesi üyeliği ve çeşitli dönemlerde milletvekilliği de yapmış olan hukuk mektebi mezunu **Muhittin Baha (Pars) Bey** (1885-1954), bu arsayı sahiplerinden kiralayarak iki katlı ahşap bir sinema binası yaptırmıştı. Kulüp Sineması'na İstanbul Darülbeydi sanatçıları zaman zaman oyunlar sergilemeye gelirlerdi. Sinema binası ahşap ağırlıklıydı. Alt katında bir bar, üst katında ise sinema salonu yer alıyordu. Kaynaklarda balkon ve salon olarak iki bölümlü olan sinemada 1400 oturma yeri bulunduğu, koltuklarının açılır kapanır özellikli ve üzerleri meşin kaplama olduğu belirtiliyor. Balkon bölümündeki koltukları kırmızı kadife kaplı olan sinemanın sahnesi, Çankırı Caddesi tarafına bakıyordu.

Kulüp Sineması kurulduğu 1927 yılında Nuri Bey'in yayınladığı haftalık "**Kulüp Sinema Mecmuası**" adıyla bir de dergi çıkartıyordu. Hakimiyeti Milliye Matbaası'nda basılan dergide, gösterime girecek olan filmlerin tanıtımı yapılıyor ve sinema dünyası

ile ilgili magazinsel haberlere yer veriliyordu. Hem sinemaya seyirci çekebilmek hem de o yıllarda sinema seyircisinin entelektüel düzeyine hitap edebilmek amacıyla hazırlanan bu derginin 1928 yılında kapanmasından sonra, 1929 yılında Ahmet Şevki Bey'in imtiyaz sahibi olduğu "**Sinema Alemi**" dergisi Türkçe ve Fransızca olarak çıkartıldı. Bu derginin de kapanması üzerine 1931 yılında "**Temaşa Alemi**", 1933'de "**Temaşa**" ve "**Ankara Sinemaları**" dergileri yayın hayatına girdi.

Ankara'da ilk sesli film makinesini getiren Kulüp Sineması'nda sesli filmler alt yazılı olarak oynatılırdı. (Türkçe seslendirmeli filmler sonradan yapılmaya başlandı.) 1932 yılında Kulüp Sineması için ödenen kira yıllık 20 bin liraydı. Aynı yıl belediyenin belirlediği tarifelere göre Kulüp Sineması giriş ücretleri, balkon 75, mevkii mahsus 50, birinci 40, duhuliyeye 25 kuruşturdu. Halk ve talebe matinelelerinde bu ücretler biraz daha düşük tutuluyordu. Özel gösterimlerde ise fiyatlar artıyordu.

Kulüp Sineması'nın sahibi Muhittin Baha (Pars) Bey 1932 yılında İş Bankası ile bir ortaklık kurdu. Böylece sinemanın mülkiyeti ve yönetimi değişime uğradı. "**Ankara Sinema İşleri Limited Şirketi**" (Sinema İş Ltd. Şti) adı ile kurulan şirketin %40 hissesi Muhittin Baha Bey'in, %60 hissesi ise İş Bankası'nındı. Şirketin Atatürk'ün Celal Bayar'a verdiği direktif sonrası kurulduğu biliniyor. Şirket, 1937 yılında Kulüp Sineması'nın adının değiştirilerek "**Halk Sineması**" yapılmasına karar verdi.

Halk Sineması 1937-1941

Kulüp Sineması 1937 yılında adı değiştirilerek Halk Sineması'na dönüştürüldü. Şirket sinemalarından biri olan Halk Sineması çok uzun ömürlü olamadı ve 1941 yılında çıkan bir yangın sonrası tamamen yandı. Ağırlıklı olarak macera ve kovboy filmleri (western) oynattığı biliniyor.

Park Sineması 1942-1960

1941 yılında yanan Halk Sineması yerine şirket bir yıl sonra yeni bir sinema binası inşa etti. Yapılan yeni sinema, Park Sineması adı ile 1942 yılında çalışmaya başladı. Sinema ahşap zeminli olarak yapılmıştı. Oynattığı filmler ve genel tarzı Halk Sineması'nın devamı görünümündeydi. Ancak burada en yeni yerli filmlere de yer veriliyordu. Son yıllarında özellikle bekarların tercih ettiği sinemalar arasındaydı. Sinema 1960 yılı kasım ayında bir yangın geçirdi ve sonrasında da aynı yıl içinde kapandı. Sinemanın çok yakınında aynı sıra üzerinde Uğrak Lokantası adı ile bilinen bir lokanta vardı. Günümüzde de var olan ve tavuk gril yapan bu lokanta eskiden içki satışı da olan bir restoran havasındaydı. Sinemaya öncesi ya da sonrası buraya uğramak adettendi.

Yeni Sinema 1928-1956

Karaoğlan Caddesi (Anafartalar Caddesi) üzerinde Taşhan'ın (Hotel Angora) hemen bitişiğinde Yeni Sinema adı ile bir sinema açılmıştı. Sonradan Taşhan yıkıldı ve

yerine 1938 yılında Sümerbank binası yapıldı. Yeni Sinema, Taşhan'dan Zincirli Cami'ye doğru çıkarken Taşhan'a bitişik durumdaki iki katlı binada yer alıyordu. Bu bina Ankaralı Şakir Bey'e ait bir handı (otel). Binanın alt katı Kurtuluş Savaşı yıllarında “**Zeybekler Kahvesi**” olarak kullanılmıştı. Çerkez Ethem, Sarı Edip ve Kara Fatma'nın çeteleri ile birlikte gelip oturdukları bu kahvenin üst katında İzmir Yurdu, Bursa Yurdu ve Trakya Paşaeli Yurdu bulunuyordu. Bu bina 1928 yılında müteahhit Erzurumlu Nafiz Bey'in (Kotan) çalışması sonrası sinemaya dönüştürüldü. Binanın eskiden çetelerin oturduğu kahve kısmı, bu dönüşüm sonrası sinemanın antresi olmuştu.

Yeni Sinema'yı açanlar (Eskişehirli olarak biliniyorlar), İş Bankası'ndan yüklü bir kredi alarak sinemayı kurmuşlardı. Ancak işler ilk yıllarda bekledikleri gibi olmadı. İki yıl kadar sonra sinema kapanmak durumunda kaldı. Sahipleri sinemayı borçlarına karşılık olduğu gibi bırakıp gittiler. Sonuçta 1930 yılında sinema İş Bankası'nın yönetimine geçti. İş Bankası 1932 yılında “Ankara Sinema İşleri Limited Şirketi” (Sinema İş Ltd. Şti) adlı şirketi kurarak Kulüp Sineması ile birlikte Yeni Sinema'yı da şirket bünyesine kattı. Binanın mülkiyeti başkasına aitti ve bina için 1932 yılında yıllık 30 bin lira kira ödeniyordu.

Şirket bünyesine geçen Yeni Sinema 800 kişilik kapasitesi ile dönemin Ankara'sının en güzel sinemasıydı. Deniz mavisi renginde kadife koltukları vardı. Koltukları geniş ve rahattı. Bütün yerler numaralıydı. Koltukların arka tarafında da loca bölümleri bulunuyordu. Localardan biri özel olarak yapılmış ve Mustafa Kemal'e ayrılmıştı. Bu loca “**Reisicumhur Locası**” adıyla biliniyordu. Yeni Sinema'ya çok güzel ve kaliteli filmler gelirdi. Biletler hemen biterdi. Film değişimleri ise başlı başına bir gösteri gibiydi. Dönemin sosyetesini en şık kıyafetlerini giyerek sinemaya gelirdi. Balkonunda yer gösterici olarak çalışan gayrimüslim madam, tüm sosyete tanırdı ve çoğu zaman onlara adıyla hitap ederdi. Yeni Sinema, filmlerin yanı sıra zaman zaman tiyatro oyunları, parti kongreleri, sihirbazlık gösterileri gibi farklı etkinliklere de ev sahipliği yapardı. Demokrat Parti'nin 1947 yılındaki ilk büyük kongresi de burada toplanmıştı. Binanın sinema yapılması sonrası Yeni Sinema'nın üst katında yurtlardan boşalan odalara terzi dükkanları açıldı. Bunlardan “Bizim Terzi”yi binanın dış cephesine asmış olduğu tabela sayesinde biliyoruz. Sinema girişinin yanındaki dükkanda, Longines Saatleri bayisi vardı. Dükkanın vitrininde Greenwich'e göre ayarlı bir saat bulunurdu. Yoldan gelip geçenler saatlerini ona göre ayarlardı. O yıllarda Ankara'da gece en son otobüs seferi saat 21.00'de yapılırdı. Sinemanın çıkış saati olan 23.00'de sadece sinema müşterileri için özel bir otobüs seferi düzenlenirdi. Bilet fiyatları şirketin diğer sineması olan Kulüp sineması ile aynıydı. Yeni Sinema, Ulus İşhanı ve Ulus genelinde çevre düzenlemesi yapılırken 1956 yılında yıkılarak tarihe karıştı.

Sus Sineması 1938-1985

Ulus semtinde Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan Çocuk Esirgeme Kurumu 1938 yılında bir sinema inşa etti. Sinema, aynı cadde üzerinde 1924 yılında yapılan Atatürk

İlköğretim Okulu'nun karşı tarafında yer alıyordu. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yaptığı binayı ihale usulü kiraya vereceğini açıklaması üzerine, Sinema İş Ltd. Şti ihaleye girerek sinemayı yıllık 16 bin 100 liraya kiraladı. Şirket sinemaya "Sus" adını verdi.

Sus Sineması'nın yeri, Anafartalar Caddesi'nden Altındağ Belediyesi'nin olduğu yöne doğru ilerlerken Çocuk Esirgeme Kurumu'nu geçtikten sonra sağdan ayrılan merdivenli dar bir sokak olan Çatalca Sokak 2/A adresindeydi. Bu sokağın bir ucu devam edilirse Denizciler Caddesi'ne çıkıyordu. Sinema, sokağa girdikten hemen sonra sağ tarafta yer alıyordu. (Sol tarafta Şengül Hamamı günümüzde de görülebilir durumdadır) Sinemanın girişi Anafartalar Caddesi üzerindendi. Açıldığı yıl sinemada bilet fiyatları balkon 35, salon 20 kuruş olarak belirlenmişti.

Çocuk Esirgeme Kurumu kompleksi içinde başlangıçta 600 kişilik çocuk tiyatrosu olarak kurulmuş olan sinema, belki de bu nedenle sıklıkla çocuk filmleri de oynatırdı. Genellikle yerli filmler gösterirdi. Bunun yanı sıra sadece Sus Sineması'nda gösteri yapan rakkaseler çok popülerdi. İnsanlar bunları izlemek için akın akın sinemaya giderlerdi. Sus Sineması 1950 yılında sigara izmaritinden kaynakladığı anlaşılan bir yangın geçirdi. Zarar oldukça fazlaydı ancak sinema onarılarak faaliyetine devam etti. Sus Sineması 1980'li yılların ortalarına kadar ayakta kalmayı başardı. Daha sonra kapandı. Günümüzde sinemanın yerinde "Sus Düğün salonu" adlı bir düğün salonu bulunuyor.

Sümer Sineması 1940-1960

Ulus meydanı tarafından Anafartalar Caddesi'ne girdiğinizde bir süre sonra sağdan Denizciler Caddesi ayrılır. Caddenin adı, Ankara'nın başkent olduğu ilk yıllarda burada açılan Denizcilik Müsteşarlığı'ndan gelmektedir. Müsteşarlığın, Ankara'nın zenginlerinden Alişan Bey'in konağına açılmasını takiben caddede Bahriyeli asker ve subaylar sıklıkla görülmeye başlamıştı. Halk arasında caddeye verilen "Bahriyeliler" adı sonradan caddenin resmi adına kaynaklık etti. Sümer Sineması, Denizciler Caddesi'ne girdikten sonra biraz aşağıda sol tarafta bulunuyordu. Çocuk Esirgeme Kurumu kompleksi bünyesinde olan bina kapalı yüzme havuzu olarak yaptırılmıştı. Çeşitli nedenlerle kurum bu havuzu kullanamadı. Havuz önce gazinoya sonrasında da alt kısmından kapı açılarak sinemaya dönüştürüldü. Sinemaya giriş Denizciler Caddesi üzerinden sağlanıyordu.

Sinema İş Ltd. Şti. 1940 yılında bu binayı kiralarak Sümer Sineması adıyla işletmeye açtı. 1940 yılında Ulus semtinde bulunan 4 sinemanın tümü (Halk, Yeni, Sus ve Sümer) bu şirkete aitti. Bu sinemada o yıllarda "**32 kısım tekmili birden**" şeklinde adlandırılan vurdulu kırdılı serüven ve kovboy filmleri (western) oynatılırdı. Doğal olarak müşteri kitlesi de oynattığı filmlere göre şekillenmişti. Sinemaya giriş bileti 20 kuruştur. Yer numarası yoktu. Filmler devamlı gösterilirdi. Yani bir bilet alıp girdiğinizde isterseniz akşama kadar sinemada kalabilirdiniz. Kimse karışmazdı.

Ağırlıklı olarak bekar gençler bu sinemaya giderdi. Özellikle kiş aylarında sadece ısınma amaçlı olarak gelen işsiz güçsüzler sinemayı doldururdu. Sinemada çeşitli nedenlerle kavgalar yaşanırđı. Sinemaya gidenlere bit bulaştığı söyleniyordu. Bu nedenle sinemanın adı “**Bitli Sümer**” şeklinde anılmaya başlamıştı.

1950’li yıllarda sinema, bazen kapalı bazen açık durumda çalıştırıldı. Zaman zaman ismi değiştirilerek **Güneş Sineması** ve **Yeni Sinema** gibi adlarla işletildi. (Taşhan’ın bitişğindeki Yeni Sinema ile karıştırmamalıdır) 1960 yılına gelindiğinde Sümer Sineması tamamen kapatıldı ve yerine “**Yeni Tiyatro**” geldi. Günümüzde Sümer Sineması ve yerine sonradan açılmış olan sinema ve tiyatrolar kapanmıştır. Bina bugün kapalı durumdadır, n ise otopark olarak kullanılmaktadır.

Yazan: Yavuz İşen, Ađustos 2012 Ankara

Kaynak: <http://yavuziscen.blogspot.com>

e-mail: yavuziscen@gmail.com